

הוצאת ספריו וכתביו הקי ומפעלים להפצת תורתו

משתגעין ומתלהטין בתורת האור החיים הקדוש

פרשת וזאת חמשת ימי המעשה הזה | גליון צח

פניני חיים

פנינים מובחרים מעובדים ומתומצתים על פי דברי רבינו

בש"ם בעצאל - לע"נ הרה"ח רבי משה שמואל ב"ד בעצאל ז"ל

מוסר חיים לקח מהפרשה במשנת רבינו

בשמי"ם ראש - לזכות ידידנו הרה"ח רבי יהודה בן שרה מרים הי"ו ויז"ל

בעת גילויי אהבת הבורא צריך לשלב מידת היראה

וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים וְגו' (ו ב).

להיות שְׂדֵבֵר מִשֵּׁה אֶל נוֹרָא וְאִים דְּבָרִים שְׂאִינִם מִהַמוֹסֵר, וּבְפָרְט לְפָנַי מִלֶּךְ גָּדוֹל, וְדָבָר זֶה נִמְשָׁךְ לְצַד שֶׁהִרְאָה לּוֹ פְּנִים צוֹחֲקוֹת פְּנִים שְׂמֵחוֹת הִרְשׁוּמִים בְּשֵׁם הוִי"ה, לְזֶה הִרְאָהוּ ה' פְּנִים שֶׁל מוֹרָא - שֶׁהֵם בְּחִינַת הַדִּין הִרְשׁוּמִים בְּשֵׁם אֱלֹקִים. וְהוּא אוֹמְרוֹ "וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים אֶל מֹשֶׁה". וְשַׁעוֹר אוֹמְרוֹ "וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים" הוּא, כִּי הַקְּתוּב גִּיד שֶׁהִיא ה' מְדַבֵּר כָּל הַדְּבָרִים הָאֲמוּרִים בְּפָרְשָׁה - בְּבְחִינַת שֵׁם אֱלֹקִים שֶׁהֵם פְּנִים הַמְּפַחֲדִים וּמְרַעֲדִים אֶת הַנְּדַבֵּר אֵלָיו.

וְאוֹמְרוֹ "וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה'". פְּרוּשׁ, עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם (בְּרַכּוֹת ל'): 'בְּמִקּוֹם גִּילָה שֶׁם תְּהָא רַעְדָּה'. נִתְכַּנֵּן לוֹמַר לוֹ, כִּי הֵגֵם כִּי הִרְאָהוּ מִדַּת הַרְחָמִים בְּדַבְּרוֹ עִמּוֹ, לֹא מִפְּנֵי זֶה יִסִּיר מִסְנוֹה הַפְּחַד וַיְדַבֵּר בְּלֹא מוֹרָא מִלְּכוּת שְׂמִים, וְזֶה לָךְ הָאוֹת - כִּי ה' הוּא הָאֱלֹקִים, שֶׁהִרְי הוּא מְדַבֵּר עִמּוֹ בְּפְנֵים הַנּוֹרָאִים.

היסוד הנלמד מכאן, לפעמים כשהולך לאדם טוב מדאי, הרי זה עלול לתת לו תחושה שה' אוהב אותו, וממילא הוא יבוא לזלזל קצת בתורה ומצוות, בחשבוו שה' לא יקפיד עליו מחמת האהבה. ולזאת צריך האדם בכל מצב שיהיה לו שילוב של שתי המידות - אהבת ה' ויראת ה'.

ומי לנו גדול ממשה רבינו, שמחמת שהראה לו הקב"ה מידת הרחמים וגילויי אהבה, הוסר ממנו קצת הפחד, ואמר 'למה הרעותה לעם הזה'.

לפיכך נאמר בתחילת הפרשה, וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה'. שלכאורה מדוע התחיל בשם 'אלקים' שהוא מידת הדין והפחד, וסיים בשם הו"ה שהוא שם הרחמים. אלא להורות על כך, היות שבסוף הפרשה הקודמת מסופר שאמר משה "למה הרעותה לעם הזה", מעתה דיבר איתו ה' בבחינת שם 'אלקים', שהם 'פנים מפחידים ומרעידים'. כי גם בעת שמתנהג עמו במידת הרחמים, עליו להישאר בפחד שלא לעבור אפילו על מצוה קלה.

ובפרשת יתרו מבאר רבינו ביותר, שעיקר עבודת ה' צריכה להיות מאהבה ולא מיראה, והקב"ה חפץ שיעבדו בני ישראל מאהבה, כי אז שכרם כפול ורצונו להיטיב. אולם בד בבד צריך להיזהר, שלא יבוא מרוב הרגשת האהבה וחיבה לזלזל קצת במצוות ה', מתוך מחשבה שמחמת האהבה והקירבה לא יקפיד ה' עליו.

ובזה מפרש רבינו בדיוק נפלא את הנאמר במתן תורה: "פה תאמר לבית יעקב, ונתגיד לבני ישראל, אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים". שאותם הפשוטי עם - שהם בדרגה נמוכה של 'יעקב', שלהם רק מידת היראה, אליהם ידבר באמירה' שהוא לשון רכה, ובחיבה יתירה, להחדיר בהם רגשי 'אהבה'.

ולעומתם, הצדיקים שהם בדרגה גבוהה - בבחינת 'ישראל', שיש להם אהבה, אליהם 'תגיד' בדברים קשים כגידים, המכוון על ההנהגה בדרך 'ראה'. וכל כת בישראל צריכה להשלים ולהוסיף את החלק שחסר לה.

ולכך אמר הקב"ה "אתם ראיתם את אשר עשיתי למצרים". שענין זה כולל שתי המידות יחדיו. 'ראה' - כשיתבוננו בעונש המצריים על זלזולם בהקב"ה. ו'אהבה' - כשיתבוננו מה שעשה הקב"ה באהבתו לבניו רחומי אהוביו של מקום.

וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה' (ו ב). קשה, דלכאורה "אליו" מיותר, שהרי כבר אמר "וידבר אלקים אל משה". ויש לפרש, דאמר לו הקב"ה דהגם שהיה צריך לנהוג אתי במידת הדין והמשפט, אף על פי כן נוהג איתו במידת הרחמים. וכמו שדרשו חז"ל דאחד מ"ג מידות של רחמים הוא שהקב"ה נושא עוון למי שמעביר על מידותיו, וידוע כי משה עניו גדול היה, ומעביר על מידותיו יותר מכל הנבראים, וזהו ההדגשה ויאמר "אליו" - שדווקא איתו הקב"ה נוהג במידת הרחמים מידה כנגד מידה, כי "אני ה'" - שהוא מידת הרחמים.

וְגַם אֲנִי שֶׁמְעַמְתִּי אֶת נֶאֱקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מְצַרִים מַעֲבָדִים אֲתָם וְנֹאֲזָרִים אֶת בְּרִיתִי (ו ה). קשה, מהו הכוונה וגם "אני" שמעתי, והרי רק הקב"ה יכול לשמוע. ועוד קשה, למה אמר דווקא לשון "נאקה". ויש לפרש, שהקב"ה אומר שאפילו בלי תפילתם של ישראל, וגם לולא כח אהבת האבות והברית שכרת עמהם, יש עוד סיבה שהקב"ה רוצה לגאלם, והיינו "נאקה בני ישראל" - זאת הצעקה מכאב לב, כחלל הנואק, והיא כבר סיבה לגאלם מבלי צורך בתפילתם.

וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהִיִּיתִי לְכֶם לְאֱלֹקִים (ו ז). קשה, מהו כוונת הבטחה זו. ויש לפרש, שנתכוון כאן על מתן תורה, כי שם נתחידו לו לעם וייחד שמו עלינו. ועוד יש לפרש, לפי מה שאמרו חז"ל (ברכות ז א) שהקב"ה הבטיח למשה "ונפלניו אני ועמי", שהשכינה תשרה רק על ישראל, ולא על אומות העולם. וזהו הכוונה "והייתי לכם לאלוקים" שרק עליכם תשרה השכינה.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפָרְעָה הַתְּפָאָר עָלַי לְמַתִּי אֶעֱתִיר לָךְ וְגו' וַיֹּאמֶר לְמַחֵר וַיֹּאמֶר כְּדָבָרְךָ לְמַשְׁנֵן תִּדְעֵ כִּי אֵין פֹּה אֱלֹקֵינוּ (ח ה-ו). קשה, מדוע אמר לו משה שיקבע לו זמן לתפילה, ולא שאל אותו מתי רוצה שהצפרדעים ילכו. ועוד קשה, מדוע אמר לו פרעה באמת רק "למחר", והרי אין לך אדם שירצה להיות בסכנת מוות אפילו שעה אחת.

ויש לפרש, דמשה רבינו נתכוין להראות לפרעה את החביבות המופלאה שהקב"ה מחבב את ידידיו הצדיקים, שהם יכולים לבקש ממנו, ולהתנות עימו - שהקב"ה יתן צרכם בזמן מסויים. וזהו שאמר לפרעה, בא ותראה את ההשגחה הנכונה ושלימות החיבוב - שאני אעתיר להקב"ה, והוא יסיר את הצפרדעים לזמן שאני אקבע לפניו, כביכול. אבל פרעה לא האמין בדבר זה, וחשב שמשה אומר כך כיון שהוא יודע שהמכה הולכת להיגמר מאליה, וגם חושב שבדודאי פרעה ירצה שיסיר המכה מיד. על כן רצה פרעה לראות אמיתות הדבר, וביקש ממשה שיתפלל שהמכה תסתלק "למחר", ובזה יבחון אם נכונים דברי משה. אמר לו משה - "כדברך למען תדע כי אין כה' אלוהינו", שהקב"ה מקבל תפילת הצדיקים עם כל התנאים שהם מתנים לפניו. וכדכתיב "מי כה' אלוהינו בכל קראינו אליו", שהפירוש הוא "בכל" קראינו אליו, בכל אופן ותנאי שנקרא ונתפלל לפניו.

הלכה ודרוש

הבטחה הכניסה לארץ בתנאי שיאמינו בהשם יתברך

והבאתי וגו'. קשה פי דברי אל עליין דברו טהור הוא, כי יוצאי מצרים הם הנכנסים לארץ, דכתיב "והבאתי אתכם אל הארץ", ולא מצינו שכן היה, אלא ואת בנייהם הביא שמה, אבל כל דור יוצאי מצרים מן עשרים שנה נפלו פגריהם במדבר. ותגדל הקשוא, למה שאמרנו שנשבע ה' על כל הדברים, באומרו "לכן" ואמרו ז"ל (שמו"ר פ"ו) אין לכן אלא לשון שבועה. ונראה, כי מקור החקמה נתחכם על קשיא זו, וקדם אומר "והבאתי אתכם" וגו' אמר "וידעתם כי אני ה' המוציא" וגו', פרוש, תנאי הוא הדבר, ובה "והבאתי" וגו', וזולת זה אם תנאזי ה' אין כאן הבטחה זו. ואשר על כן כתב פרט זה של ידיעת ה' וגו' באמצע הבטחות הטובות, ולא אחר ולא הקדים, לומר, עד כאן הוא בשבועה בלא תנאי, אבל פרט זה של הבאתם לארץ, תנאי הוא הדבר "וידעתם" וגו' אז הבאתי, וזולת זה היה מה שיהיה (ו ח).

על עצם קושיית רבינו, כתבו לתרץ באמרי יוסף ובערך שי (עה"ת) על פי מה שכתב בתרגום יונתן בן עוזיאל (פרשת יתרו יט, ד) לפרש הפסוק "ואשא אתכם על כנפי נשרים", שהקב"ה הולך את כלל ישראל כשהיו במצרים לביהמ"ק לעשות את הפסח, ואח"כ החזירם. וא"כ נתקיימה הבטחתו של הקב"ה כשהיו עדיין במצרים, שהולכים הקב"ה בכנפי נשרים לא"י שיוכלו לעשות הפסח.

עוד תירץ בשו"ת **שאלת יעקב** (פראג, ח"ב סוס"י מ"א) עפ"י מה דאיתא בזוה"ק, דכשאדם חוטא אז לאחר פטירתו הוא חוזר בגלגל לעוה"ז בגוף אחר, כדי שיתקן כל מה שקלקל בגלגול הראשון. ולפי"ז יש לפרש דכוונת הקב"ה "והבאתי אתכם", היינו שביא את נפשותם ונשמתם לאר"י בגלגול, בשביל שיתקנו פגמיהם. וע"ע בספ"ק אמרי נועם. ובשערי אורה (תשס"ט) הרחוב היריעה מהרבה ספרים ליישב קושיית רבינו בכמה אנפי.

ועל מה שתירץ רבינו שיוצאי מצרים לא נכנסו לארץ, כי שבועת ה' היתה על תנאי שידעו כי הוא הוציאם ממצרים. הקשה באמרי יוסף, שהרי גם דור יוצאי מצרים ידעו שהקב"ה הוציאם ממצרים, אלא שטענו ואמרו למה הביאנו ה' למות ברעב.

ותירץ לבאר את דברי רבינו בב' אופנים: **א.** מה שאמר הקב"ה "וידעתם", היינו שידעו בידיעה מורגשת בלב - באמת גמור, שה' הוא אלוקינו. וזה אי אפשר אם לא בקיום מצוותיו ומשפטיו, לפי שבאם האדם שלם באמונת הש"ת, ומאמין באמת ביציאת מצרים, אי אפשר לו לבוא לידי חטא כלל. ואילו כשאדם בא לידי חטא ח"ו, בוודאי באותו רגע שוכח מהש"ת המשגיח עליו - שהוא הוציאנו ממצרים. **ב.** שמה שכתוב "וידעתם", מתייחס גם למה שכתוב בהמשך הפסוק "ונתתי לכם מורשה אני ה'", שהם יאמינו שהקב"ה נתן להם את הארץ למורשה, אבל הם לא האמינו, ואמרו שהש"ת מביא אותם ח"ו למות ברעב.

ובספר **נור התורה** תירץ, ע"פ מה דאיתא בערכין (טו, ב) 'כל המספר לשון הרע כאילו כופר בעיקר'. ולזה, כיון שעיקר חטא המרגלים היה סיפור וקבלת לשה"ר, נחשב ככפירה בעיקר [ובביאור הענין עיי' בספר שמירת הלשון ח"ב, לפרשת בראשית].

ובשערי אורה (תשס"ט) תירץ, שמאחר שאמרו בחטא המרגלים (במדבר יד, ד) "נתנה ראש ונשובה מצרימה", הרי שכפרו ולא הכירו בטובת יציאת מצרים, ולא קרינו בהו "וידעתם כי אני ה' המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים", דהיינו שיכירו את טובת ומעלת יציאת מצרים.

ועל עצם דברי רבינו הקשה **בנתיבות שלום** (פייגנבוים) דלמ"ד (קדושין סא, א) דבעינן תנאי כפול, ולית ליה מכלל הן אתה שומע לאו, א"כ הכא שהש"ת לא כפל שאם לא ידעו לא יכנסו, לכאורה לא חל התנאי. ותירץ, דלהך מ"ד צריך לומר תירוץ אחר, שהגם שלא נכנסו לארץ, מ"מ יש להם חלק לעולם הבא, וא"כ יתקיים והבאתי אתכם לעתיד לבוא בתחיית המתים. ופלפל לפי זה, דפלוגתא דרבי אליעזר ורבי עקיבא בסנהדרין (קח, א) אם דור המדבר יש להם חלק לעוה"ב, תלוי אם בעינן תנאי כפול, דאם לא בעינן תנאי כפול - יש לומר כתירוץ רבינו שהיה תנאי שידעו כי ה' הוציאם, ולעולם אין להם חלק לעוה"ב, ואילו למ"ד דבעינן תנאי כפול - על כרחך שיש להם חלק לעוה"ב.

ונתן שם רמז נאה לזה בפסוק "והבאתי אתכם" - "אתכם" ר"ת **אחר תחיית כל מתים, אם תנאי כפול מפורש.** כלומר, אם יכריעו חז"ל כן שצריך תנאי כפול, כי גם בזה יפה כח חז"ל להכריע, כדאיתא שם בסנהדרין (קד, ב) שביקשו למנות את שלמה עם אלה שאין להם חלק לעוה"ב, עד שבאה דמות דיוקנו של דוד ונשתטחה לפניו. ועיי"ש עוד רמזים בענין זה.

ובספר **נחל יאודה** (גיז) רמז באופן אחר: "והבאתי" ר"ת וכאשר הם באהבתי תמיד אמת יראתי ישר. "אתכם" ר"ת **אם תקיימו כל מצוותי.** עוד כתב שם, דמאן דאמר דבעינן תנאי כפול, יתירץ, שהשבועה נתקיימה עכ"פ בפחותים מבני כ' ויתירים מבני ס'.

ובאילת השחר (הגרא"ל שטיינמן זצ"ל) תירץ, שאין כוונת רבינו לתנאי, אלא כמי שנותן מתנה לחבירו שיזכה בה לאחר ל' יום, כן אמר להם השם יתברך - דמשעה שיכירו וידעו כי אני ה', אז יזכו ליכנס לארץ, ועד שלא ידעו לא חלה ההבטחה.

אגדה והסידות

אולות מצרים היתה בהדרגה

והוצאתי וגו'. נתפנון לסדר סדר הטובות. כי בתחלה יקל על סבולם, והוא אומר "והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים" שהוא תקף השעבוד, וזה היה תכף ומיד במפת היאור - נתפרדה חבילת נוגשים ושוטרים.

אבל ישראל היו עובדים קצת, כי אימת מצרים היתה עליהם ומעצמם היו עובדים עבודה קלה. וכנגד זה אמר "והוצאתי אתכם מעבודתם" שתעקרו עבודה מהם כל עקר.

ואחר כך "והוצאתי אתכם", היא יציאתם מארץ מצרים. ובכלל פרט זה היא קריעת ים סוף, שאם לא כן זו אלאה שאחריה קליה, בר מינו. ולזה לא אמר והוצאתי אתכם מן הארץ, אלא "והוצאתי", לומר הוצאתי שיש בה גאולה, אם ירדף אויב ירדף באף ובחמה שפוכה.

ואחר כך "ולקחת אתכם לי לעם", שהוא מתן תורה, כי שם נתקדשו לו לעם, ויחד שמו עלינו, והוא אומר "והייתי לכם לאלקים" (ו 1).

רבינו מבאר דארבעה לשונות של גאולה, הם כנגד הדרגות הגאולה שהוקל הגלות מעליהם קימעא קימעא. והארץ בדברים תלמיד רבינו מרן **החיד"א** ב'פתח עינים' (פסחים קי, ב) ואלו דבריו: פירשו המפרשים בד' לשונות של גאולה, דכתיב "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים, והצאתי אתכם מעבודתם, וגאלתי וגו' ולקחתי" וגו', דלמאי כתיב בד' זימני ולשונות שונים, ותיסיגי בחד.

אלא שארבעה פרקים היו, דמשפט המצריים י"ב חודש, ובניסן הקודם התחילו לבא המכות עליהם, ובוודאי ממכת הדם ואילך הקילו העבודה ותוקף השעבוד מישראל, כי היו עסוקים וטרודים אבלם אשר הוכו במכות נמרצות. ואח"כ בתשרי בטלה העבודה לגמרי, כמ"ש פ"ק ד"ר"ה (יא, א).

ובניסן נגאלו, אך עדיין אפשר היה לאיזה מלך לילחם בנו ולשעבדנו, וה' חפץ למען צדקו לקחתנו לעבדיו ועמו וזו היתה הגאולה שלימה כי שמעו עמים ירגזון. וז"ש הכתוב "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים", היינו, תוקף השעבוד שבהתחלת המכות, אכן סר מר מרירות תוקף השעבוד.

ואח"כ "והצאתי אתכם מעבודתם", אף עבודה כל שהיא. והיינו בתשרי כאמור. ואח"כ "וגאלתי" וגו' בניסן. ולקחת אתכם לי לעם" וגו' בניסן בנתינת התורה, עכ"ד המפרשים.

ובזה הסביר החיד"א שם את דברי הגמ' - 'דאמור רבנן דד' כוסות כנגד ד' לשונות של גאולה, והיינו דאמר רבינא ד' כסי תקינו רבנן דרך חירות'. כלומר, כמו שהיה הדרך לינצל מעט מעט בארבע הפרקים, ניסן, תשרי, ניסן וסיני. וזהו דרך חירות, כפי הדרך שהיה החירות בזמנים מתחלפים. וא"כ כל חד מצוה באפי נפשיה זכר לההוא פרקא, כי כל כוס תרמו לפרק אחד, והדין נותן כי כל אחד נדרש לעצמו. עכ"ה.

על פי יסוד זה יישב **בהעמק שאלה** על השאלות (שאלתא ע"ז אות ד) קושיית הראשונים (תוס' שבמרדכי פסחים רמז תר"א) במה שתיקנו חז"ל ד' כוסות יין דווקא זכר ד' לשונות של גאולה, ולא במאכל אחר. וביאר, דעיקר הכוונה של ד' כוסות הוא כמו השוטה כוס יין מטיב גהה, ופניו וליבו מצהיבין, וכששותה עוד כוס צוהב יותר, וכן שלישי ורביעי מגביה ומרחיב לבו יותר. וה"נ ד' לשונות של גאולה במצרים, מתחילה והוצאתי מתחת סבלות מצרים שלא ישתעבדו בפרך, ולבם שמח עליהם. ואחר כך מצהיבין יותר, כמאמר והצאתי אתכם מעבודתם לגמרי אפי' עבודה קלה. ואחר כך גאולה שלימה שיהיו בני חורין. ואחר כך "ולקחתי אתכם לי לעם" ויהיו זרע ברוכי ה'.

והוסיף שם שגם הגאולה לעתיד לבוא תהיה בד' הדרגות של שמחה. וכדבריו אלה ביאר גם **הגרש"ו אויערבאך** זצ"ל (הליכות שלמה פסח, פ"ט הערה 169).

מאות מגידי שיעור וזמני תורת האור החיים הקדוש מעודים:
עם דספר' כל המתוב לחיים' המוכל אילני ביאורים מגידי הדורות על
ספר 'אור החיים' הקדוש, מרגישים 'מתקנות וקיימות' בדברי האור
החיים הקדוש, ומגלים צמנות ומלאות בתורתו הקדושה, עד כבודו
'שמשתגשג ומתלהטין אחריו'.

להשיג בכל חמיות הספרים, או בקו 'המורשת' 0733.743.620

תלמידי רבינו במדקו

ליצירה, חתמנו פה, תרי מגן תלת, פה פאס יע"א וקייס".

החכמים החתומים על הפסק הם הגאון רבי מיימון בוסיראן זצ"ל והגאון רבי אברהם בן סוסאן זצ"ל, ועליהם נוספו שורות הקיום הבאות: "שג בתלת כחזא הונא יתגין ואתו קדמאן החכם כה"ר אברהם בן סוסאן וכה"ר משה בן סמוחן והגידו בתע"ג ככל הדברים הכתובים לעיל. ולא זו בלבד, אלא שהוא מהנה תלמידי חכמים מנכסיו וחסד לאגרהם כל ימיו במתן בסתר. ולראיה שכן העידו העדים הנזכר בפנינו בזמן הנ"ל, ח"פ תמ"ת פה פאס יע"א וקייס". על החתום הגאון רבי מיימון בוסיראן זצ"ל והגאון רבי מאיר בן מרגי זצ"ל, ואף חתימותיהם התקיימו על ידי הגאון רבי שמואל בן מלכא זצ"ל, הגאון רבי יוסף אלנקאר זצ"ל, הגאון רבי אברהם הלוי אלפאצינא זצ"ל והגאון רבי יהודה הלוי זצ"ל - הם גדולי חכמי העיר בימים ההם, ומסתבר כי לגודל חביבותו של רבי אברהם מאנסאנו צירפו חתימתם.

אחר מיטתו קונן ברוב רגש חתנו הגאון רבי חיים דוד סירירו זצ"ל, וקינתו הועתקה ב'מלכי רבני' [נדע כגדול בתורה וכבעל מעשים. סיפרו עליו, שבכל ליל שבת היה נודף מביתו ריח אתרוג, וכששאלוהו השיב: "אתרוג רומז לדוד, וזה שמי". - עיין ב'אור החמה' (פרשת ויחי) להמקובל האלוקי רבי אברהם אזולאי זצ"ל - זקנו של הרב חיד"א זצ"ל - שסידר רמזי שבעת הרועים בארבעת המינים].

הגאון רבי אליהו מאנסאנו זצ"ל

רבי אליהו היה בנו של הגאון רבי עמנואל זצ"ל - אחיו של רבי אברהם הנ"ל. באחד מכתביו, הזכיר ותיאר: "אנחנו יושבים לשחות מי התורה בחברתינו, עם מורינו ורבינו נרו' ועם כמוהו"ר חיים בן עטר נרו'".

רבי אליהו האריך ימים ונפטר בשיבה טובה ובזקנה מופלגת, כאשר מצאנו ('קול יעקב - מעבר יב'ק', חלק 'קול נהי' קינה ג) שהגאון רבי יעקב בירדוגו זצ"ל, אב"ד מכנאס, קונן על רבי אליהו וציין בפתח הקינה, שנתבקש לשיבה של מעלה בפאס ביום א' ג' לחודש אלול תקע"ג.

זכה רבי אברהם לשני שולחנות ותורה וגדולה התאחדו בביתו, אך למרות עושרו המופלג נחלצו חכמי המערב ופסקו שיש לפטור אותו ממסי הקהילה, כדין תלמיד חכם שתורתו אומנותו.

בפסק הדין - אותו העתיק הגאון רבי יוסף בן נאים זצ"ל ב'מלכי רבני' - מתוארת הנהגתו של רבי אברהם מאנסאנו. וזו לשון חכמים:

"במותג ג' כחזא הונא כז אחא קדמאן כהה"ר אהרן הכהן, והגיד בתורת עדות גמורה שמיים בואו להכא פיס יע"א, זה כמו יו"ד שנים ויותר, והוא יושב בין ברכי החכם השלם כהה"ר אברהם מאנסאנו נרו' בין כהה"ר אחרים שהיו לומדים אלל החכם הנזכר, ובמשך הזמן הנזכר היה החכם הנזכר שקוד ללמוד וללמד וידיו רב לו במלחמתה של תורה לחבר חיבורים כיז ה' הטובה עליו, לא ימיש מתוך האהל זולת לסעוד ולקנות מה שיצטרך לו ולאנשי ביתו. ואף אם היה בא אליו לבית המדרש שום אדם על איזה עסק, לא היה פונה מעסק התורה, ואפילו באותה שעה הספר נשאר לפניו פתוח עד שמדבר עמו בקצרה וחוזר ללמודו. הגם אמת, במשך כל זמן הנזכר הלך החכם הנזכר פעמים שלש לפאס אלבאלי ולמכנאס יע"א, ולא ידע על איזה ענין הלך.

"באותו מעמד העיד לפנינו כהה"ר מאיר בן מרגי בתורת עדות גמורה, שמשנת ה'תק"ה ליצירה שבא מעירו להכא ועד היום, הוא עד וראה וידע ידיעה ברורה כל מה שהעיד העד הנזכר על החכם הנזכר. באותו מצב העיד כהה"ר אברהם אבן דנאן, שמיים שהתחיל ללמוד אלל החכם הנזכר, ידע בזי ידיעה נאמנה שהוא יושב שקוד על לימודו, לא ימיש מתוך האהל מן בקר עד ערב. וככל הכתוב לעיל באותו מעמד העיד לפנינו החכם כהה"ר אליהו הכהן וכה"ר יעקב בן אבגי וכה"ר יעקב ו' נאייס וכה"ר יוסף אלבאג וכה"ר יוסף צרפתי, והגידו בתע"ג ככל הכתוב על ספר, ומהם שגררו שלא ראו בעיר הזאת שקדן וזריז על לימודו כמוהו.

"עד כאן סתמו עדותן העדים הנזכר וקבלנוה במותג ג' כחזא. ולראיה שכן העידו לפנינו העדים הנזכר בחזק ניסן בשנת ה'תקל"ו

משמך הגאון רבי שמואל אלבאז זצ"ל את רבנו שימלא מקומו וינהיג את השיבה, נתן לו במתנה את תלמידי החכמים, חכמי הדעת והתבונה, מופלגי השקידה והעמקות, יודעי שמו ולומדי תורתו - אשר בהעמדתם לאילני רברבי יעסוק, ולימים יתפאר בהם ובמחיצתם. מחברה קדושה זו התפרסמו כמה גאוני נודעים, ומן הפרט שיצא מן הכלל - נלמד על הכלל כולו.

הגאון רבי אברהם מאנסאנו זצ"ל

ממשפחת רם ונישא היה רבי אברהם, שכן מצאנו שאחיו רבי עמנואל היה מחכמי פאס ובנו רבי אליהו אף הוא מחובשי ספסלי אותה מתיבתא. כאשר גלה רבנו מפאס לטיטוון - גם רבי אברהם היה בין הנודדים. לאחר כמה שנים, כאשר שבה והשתקמה קהילת פאס, שב לעירו ונמנה בין הדיינים.

חביב היה רבי אברהם על רבנו, והיה רגיל להמליץ עליו את לשון הכתוב (שיר השירים ב, ג) "כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים" - כי במרוקאית 'מאנסאט' הוא תפוח - ואף הוא מיוחד בין התלמידים.

נתן התפוח פרוי, בחידושי תורתו העמוקים ובדרשותיו המתוקות, בחיבוריו הרבים אשר הותיר אחריו ברכה, כאשר כתב עליו הגאון רבי יוסף בן נאים זצ"ל ב'מלכי רבני': "הניח אחריו הרבה חיבורים, אשר יתמה האדם ויתפלא, שאפילו אם היו ימיו מאתים שנה, אי אפשר לגומרם גם בהעתקה. ורוב חיבוריו הנם תחת ידי, מסודרים ומועתיקים על נכון כדפוס ממש, וכולם עשה להם הקדמות בלשון צה, ויש מהם שנתיישן כתב שלהם עד שכמעט נמחקו האותיות".

מסופר אודותיו, כי מחלה תקפה את עיניו והן כהו מראות. באחד הימים עבר רבי אברהם ברחובה של פאס, ונדרס ברגליה של בהמה שגוי היה רוכב עליה. בעטה בו הבהמה במצחו, עד כי החל לזוב ממנו דם. בעוד היהודים נזעקים לתפוס את הרוכב, קרא לעברם רבי אברהם: "עזבוהו, כי משמים שלחוהו. הביטו וראו, כי מחמת המכה שבתי לראות כאחד האדם" ('מלכי רבני', ששמע מפי הגאון רבי רפאל יהושע ציון סירירו זצ"ל).

אלפים כבר נושעו

בזכות תרומתם למען האור החיים הקדוש
הפצת ספריו הקדושים

קנה לעצמך זכות אצל האור החיים הקדוש

מוקד הישועות: 0733-713-620

למה מתו הדגים במכת דם?

על הפסוק "והדגה אשר ביאור מתה", כתב רבינו, שע"י שמתו הדגים, היה להם סימן במעשה זה כי לא היה מעשה שדים ולא מעשה כשפים - שאלו יהיו רק דמיון לעיני הרואים, אבל אינו דם ממש שיהרוג אפ' הדגים. ולזה מתו הדגים, שיהיה להם לאות עולם כי מעשה אלוקים הוא פעולה צודקת, ולא דמיון כמעשה הכשפים.

וכדברי רבינו כתב גם הספורנו, שפירש הפסוק "ולא שת לבו גם לזאת", דהיינו, להבין הבדל אשר היה גם בזאת בין הפועל האלוקי לפועל המכשפים, שפעולת הא-ל יתברך היתה שינוי בטבע היאור, והפך אותו לטבע דם אמיתי עד שמתו בו הדגים יעו"ש.

ובגוף הדבר אם כישוף עושה מעשה ממש או דמיון - האריכו בזה הרבה, ומפשטות דברי הגמ' בסנהדרין (סז ב) משמע, דעושין מעשה ממש, ובפרט במעשה שדים דאמרינן התם דהם מביאים הדברים ממקום אחר, ועכ"פ הם הביאו הדם ממש ממקום אחר. ועיין בבית הלוי (פרשת בשלח) שביאר באריכות החילוק בין מעשה כשפים למעשה שדים.

והנה בסנהדרין (שם) איתא הטעם שהחרטומים לא יכלו לברוא כנים, כיון דאין השד שולט על פחות מכשעורה. דהשדים מעשיהם הוא ע"י שמביאים ממקום אחר, ואינם יכולים לברוא בעצמם שום דבר, רק יכולים לאסוף ממקום אחר, ולכן בריות גדולות נוחים לקבצם ולאספם יחד, אבל בריה קטנה אינה נאספת, יעו"ש בגמ' וברש"י.

ובמהרש"א שם הקשה, דמשמע מדברי הגמ' דשדים לא יכלו לברוא כנים כיון דהשד אינו עושה מעשה, אבל ע"י כישוף שעושין מעשה גמור הרי יכולים לברוא כנים בעצמן. וכן משמע מדברי המפרשים והפוסקים דע"י כישוף עושין מעשה. וא"כ קשה למה לא יכלו החרטומים להוציא הכנים, הרי יכלו להוציאם ע"י כישוף.

וכתב לתרץ ז"ל: ויש לומר דאע"ג דע"י כישוף יכול לעשות מעשה גמור, מכל מקום לאו בכל הדברים הם יכולים לעשות, דא"כ היו יכולים לברוא עולם חדש, ולכך לא הוזכר בלהטים ומכשפים רק בנס המטה [ובפרדס יוסף ציין לזה על דברי רבינו, ויעו"ש עוד מה שציין בזה].

ובאלשיך הק' כתב גם כן כדברי רבינו, דע"י מעשה כשפים הוא רק שינוי הגוון ולא שינוי האיכות, ולא היו מתו הדגים. וכמו"כ דמעשה כשפים אינם שולטים במים היוצאים מהמקור אחרי כן, ולא יתמיד האודם רק שעה א' או ב', עד שיעברו כל המים אשר היו ביאור בשעת הכישוף, ויבואו מים אחרים.

ומצינו במפרשים ב' טעמים נוספים למה מתו הדגים. בכלי יקר ובאלשיך הק' כתבו הטעם, כיון שהמצריים רצו לבטל את ישראל, וכיון שנתברכו ישראל לפרות ולברות כדגים, בברכת "וידגו לרוב בקרב הארץ", לכן מדה כנגד מדה מתו הדגים. ובספר צדה לדרך כתב טעם נוסף, כיון דהדגים חטאו, במה שאכלו בשר ישראל במים [ועיין בספר תפארת ראובן עה"ת, לתלמידו של הרה"ק בעל נועם אלימלך בפרשתן מש"כ בזה].

נערך מתוך שיעורי אוה"ה הק' מאת הרה"ח יהודה וייס שליט"א

וַיַּעֲשׂוּ כֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' וַיִּשְׁלַח אֶהָרֹן אֶת מִטְהוּ לִפְנֵי פְרַעֲהוּ וּגְו'. מדייק רבינו מהו "כאשר ציוה ה'". אלא ללמדנו צדקת מעשיהם, שלמרות שנפעל בזה כח הנבואה, שנתוודע לעין כל האותות ומופתים, עם כל זה, כוונת משה היתה אך ורק כאשר ציוה ה'. כי יותר חביב על הצדיקים לעשות מצוות ה' מכל רצון שבעולם, ואין להם כל חילוק איזה רווח וטובת הנאה יצמח מכך בעקיפין, כי אם בלתי לה' לבדו.

בְּזֹאת תִּדְעֶה כִּי אֲנִי ה' הִנֵּה אֲנֹכִי מִפְּהַם אֲשֶׁר בְּיָדַי עַל הַמַּיִם וּגְו'. מדוייק ביותר מהו שהזכיר כאן שם הוי"ה המכוון על מידת הרחמים במכת דם. אלא שרצה הקב"ה להוכיח לפרעה, בתוך המכות שהכוונה ומהטרה לעוררו ולחזקו לתשובה.

וכמו שהמים נהפכו לדם, דע לך פרעה, ביכולתך לעשות תשובה ולשלח את בני ממצרים. כי אם המים שהם דומם הפכתי לדם, בוודאי שביכולתי כמו כן להפוך כל רשעותך וגשמיותך לטוב.

וַיַּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה' עַל דְּבַר הַצְּפַרְדְּעִים אֲשֶׁר שָׁם לִפְרַעֲהוּ. למה הוצרך משה להגיש שהם הצפרדעים אשר שם לפרעה, הרי מובן מאליהם שעליהם ביקש. אלא הסוד בזה, לדעת דרך תפילה מהו - שצריך לפרש התפילה בביור. והיינו 'אשר שם לפרעה' על צפרדעים הללו ביקש. וזהו כח ומעלת המפרש תפילתו כדבר איש אל רעהו, וכבן המעטיר אצל אביו ומפרט כל משאלתו.

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הֲשִׁפְמָם בְּבִקְרָךְ וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פְרַעֲהוּ הִנֵּה יוֹצֵא הַמַּיִמָּה וְאֶמְרָתָא אֶלְיוֹ כֹּה אָמַר ה' שְׁלַח עֲמִי וַיַּעֲבְדֵנִי: מדוע לפעמים נאמר 'לך' או 'בא' - אל פרעה, וכאן כתיב 'התייצב'. וודאי אין זה אלא במכוון.

אלא 'בא' המשמעות להיכנס לתוך ביתו, ואפילו שהיו שם חיות טורפות ושאר עניני כישוף, יחד עם שומרי הסף שהקיפוהו לפרעה בארמונו לבלתי יכנסו שמה ללא רשות. אך משה נכנס על פי ציווי ה' ללא שום מחסום ומעצור, והכל יראו מלפניו ונאלמו דום.

וראיה לדבר מדכתיב במכת חושך, שאמר פרעה למשה "אל תוסיף ראות פני", ולמה הוצרך לך, והרי היה לו אפשרות לצוות לשומרים שלא להכניסו. אלא שכל זה ללא הועיל, ולמרות כל ההגבלות לא היה עצה וטכסיס כנגד משה, ובאין ברירה הזהירו בפירוש.

ורק במקום שהיה פרעה לבדו ללא שומרים, כשיצא החוצה והחביא עצמו מכל רואים, אז לא הוצרך לומר 'בא', אלא 'לך' או 'התייצב'.

זכותו יגן עלינו זכרונו צדיק לברכה